

KÁRPÁTALJAI FIATALOK ÖNKÉNTES TEVÉKENYSÉGE A 2022-ES OROSZ-UKRÁN HÁBORÚ IDEJÉN

PALLAY KATALIN¹ – MARKOS VALÉRIA² – FÉNYES HAJNALKA³

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.4.3-26>

Absztrakt

A 2022-es orosz-ukrán háború idején fontos szerep hárul a kárpátaljai fiatalokra, akik önkéntesként segítik a menekülteket Kárpátalján, az ukrán-magyar határon és Magyarországon. A narancsos forradalom és a Majdan téri tüntetéssorozat következtében jelentősen nőtt az ukrán lakosság civil aktivitása, illetve Kárpátalján a magyar kisebbségi lét is felerősítette a civil részvételt az ezredforduló után. Kutatásunk célcsoportját indokolja, hogy Ukrajnában a fiatalok alkotják az önkéntesek legnagyobb csoportját. Feltáró kutatásunkban félig strukturált interjúkat készítettünk kárpátaljai fiatal önkéntesekkel, melynek során azt vizsgáltuk, hogy milyen háború előtti önkéntes tapasztalatokkal rendelkeztek, mi jellemző a háború alatti önkéntes tevékenységükre, mi motiválta őket az önkéntességre, és milyen formában térülhet meg számukra. Az interjúk mentén témaanalízis mellett típusanalízist is készítettünk, melynek során három önkéntes-típust határoltunk körül (altruista motivációjú rendszeres önkéntesek, vegyes motivációjú rendszeres önkéntesek és vegyes motivációjú alkalmi önkéntesek). Kutatásunk legfontosabb eredménye, hogy a háború következtében kialakuló társadalmi feszültség ellenére a kárpátaljai önkéntes fiatalokra erős szolidaritás a jellemző az ország belsejéből érkező ukrán menekültekkel kapcsolatban. Másik fontos következmény lehet, hogy az interjúalanyok azon csoportja, akik csak a háború idején kezdtek el önkéntes tevékenységet végezni, feltehetőleg a jövőben is nyitottak lesznek mások megsegítésére, melynek következtében még inkább terjed az önkéntesség kultúrája a vizsgált térségben.

Kulcsszavak: fiatalok, önkéntesség, a 2022-es orosz-ukrán háború, a menekültek segítése, önkéntes motivációk,

¹ Pally Katalin (PhD) főiskolai docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógiai és Pszichológiai Tanszék

² Markos Valéria (PhD) szociológus, szociológus, kutató Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ

³ Fényes Hajnalka (PhD), közgazdász - szociológus, habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék

Volunteer activity of the Transcarpathian youth during the 2022 Russian-Ukrainian war

Katalin Pallay – Valéria Markos – Hajnalka Fényes

Abstract

During the Russian-Ukrainian war of 2022, an important role will be assigned to the Transcarpathian youth who volunteer in Transcarpathia to help refugees on the Hungarian-Ukrainian border and in Hungary. As a result of the Orange Revolution and the series of demonstrations on Majdan Square, the civil activity of the Ukrainian population increased significantly, and the minority position of Hungarians living in Transcarpathia also strengthened civil participation after the turn of the millennium. The target group of our research is justified by the fact that young people are the largest group of volunteers in Ukraine. In our exploratory research, we conducted semi-structured interviews with young volunteers from Transcarpathia, and we investigated their volunteer-experiences before the war, the characteristics of their volunteer-activities during the war, their motivation for the volunteer activity, and the possible positive outcome of their activities. In addition to the theme-analysis along the interviews, we also prepared a type-analysis, and we differentiated between three volunteer-types (regular volunteers with altruistic motivations, regular volunteers with mixed motivations, and occasional volunteers with mixed motivations). The most important result of our research is that, young volunteers from Transcarpathia are characterized by strong solidarity for the Ukrainian refugees despite the social tension arising as a result of the war. Another important finding may be that the group of respondents who only started to volunteer during the war might be open to help others also in the future, and as a result, the culture of volunteering may spread even more in the examined area.

Keywords: young people, volunteering, the 2022 Russian-Ukrainian war, helping refugees, motivations for volunteering,

BEVEZETÉS

A napjainkban egyre inkább éleződő orosz-ukrán ellentét több évszázados múltra tekint vissza (Fedinec 2022). A közelmúltban tapasztalható eskaláció 2021-ben vette kezdetét, amikor Oroszország erőteljesen növelni kezdte katonai jelenlétét a kelet-ukrajnai határ orosz oldalán. Az ukrán és az európai vezetők aggodalmát fokozta Vlagyimir Putyin 2022. február 21-i döntése, melynek értelmében elismerte a két szakadár ukrán közigazgatási egység, Donyeck és Luhanszk függetlenségét. Február 24-én az orosz hadsereg megtámadta Ukrajnát, ezzel kezdetét vette az orosz-ukrán háború. A nyugati országok, köztük az Európai Unió határozottan elítélte az orosz agressziót, kiállt Ukrajna területi integritása mellett és szankciókat léptetett érvénybe a támadó féllel szemben.

Ukrajnába Oroszországból, a Krím-félszigetről és Fehéroroszországból vonultak be az orosz csapatok, majd a Donyeck és Luhanszk régiók oroszok által támogatott fegyveres szeparatistái is csatlakoztak a harci művelethez. Az első csapások Ukrajna katonai infrastruktúrája, repülőterei, légvédelmi létesítményei és egyéb stratégiai célok ellen irányultak (Kemény, 2022). Az orosz invázió következtében több millió ukrán állampolgár kényszerült elhagyni otthonát. A külföldre menekülők többsége az Európa Unió valamely szomszédos országa felé vette az irányt. Ebből a szempontból felértékelődött a legnyugatibb ukrajnai megyének számító Kárpátalja szerepe, amely négy uniós tagállammal (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia) határos. A menekülthullám kezelésében különösen fontos feladat hárult a kárpátaljai önkéntesekre.

Tanulmányunkban a kárpátaljai fiatalok önkéntességét vizsgáljuk a 2022-es orosz-ukrán háború idején. A fiatal célcsoport vizsgálatát indokolja, hogy Tokhtarova (2014) szerint az önkéntesek legnagyobb csoportját Ukrajnában a középiskolai tanulók és a felsőoktatási hallgatók teszik ki. Kvalitatív félig strukturált interjúk kutatásunkban olyan felsőoktatásban tanuló, vagy már végzett fiatalok szerepelnek, akik beszélnek magyarul és önkéntes tevékenységüket nemcsak Kárpátalján, hanem Magyarországon is végzik, ahol szintén a menekülteknek segítenek.

A kutatás újszerűsége, hogy a téma aktualitása ellenére eddig kevés tanulmány foglalkozott a 2022-es orosz-ukrán háború okozta önkéntességgel. Újszerű a kutatás célcsoportja is, a Kárpátalján és Magyarországon is önkéntes tevékenységet végző, Ukrajnában élő magyar kisebbséghez tartozó egyetemisták vagy már végzett hallgatók. A kutatás hiánypótló annyiban is, hogy a közép-kelet-európai térségben, az utóbbi években az egyetemisták önkéntességét inkább kvantitatív nagymintás adatokon, és nem kvalitatív interjúk módszerrel vizsgálták.

A kutatás során hat fő kérdést fogalmaztunk meg. Az első két kérdés a háború előtti önkéntes tapasztalatokra, és azok motivációjára vonatkozott. További két kérdésünk már a háború idején folytatott önkéntes tevékenységeket és azok motivációit igyekezett feltárni. Végezetül vizsgáltuk az önkéntesség megtérülését az önkéntesek szemszögéből nézve, illetve fő kérdésünk volt az is, hogy milyen önkéntes típusok érhetők tetten e különleges önkéntes tevékenység során.

Tanulmányunk elméleti részében elsőként a kárpátaljai és ukrán önkéntességgel foglalkozunk a rendszerváltás utáni időszakban, majd pedig az egyetemisták önkéntes tevékenységeivel kapcsolatos kvantitatív kutatások eredményeit mutatjuk be, mely kutatások Kelet-

Magyarország, Románia partiumi része és Kárpátalja magyar tannyelvű felsőoktatási intézményeiben folytak. Foglalkozunk az önkéntesség és önkéntes csoporttagságok gyakoriságával, az ezeket befolyásoló tényezőkkel, az önkéntesség motivációival a hallgatók körében, végül pedig nemzetközi kutatások eredményeit mutatjuk be az önkéntesség hatásairól és megtérüléséről a fiatalok körében.

A kutatási módszertan bemutatása után az elkészült 13 interjú mentén témaanalízist végeztünk, ahol a főbb elemzési dimenziókat az első öt kutatási kérdésünk mentén alakítottuk ki. Ezt követően az interjúk típusanalízisét hajtottuk végre, melynek során három önkéntes-típust határoltunk körül a menekülteket segítő önkéntes fiatalok körében. Dolgozatunkat az összegzéssel és a következtetéseinkkel, valamint a kutatás korlátaival és a további kutatási tervekkel zártuk.

ÖNKÉNTESÉG UKRAJNÁBAN ÉS KÁRPÁTALJÁN

Az önkéntesség, mint felelősségteljes társadalmi szerepvállalás és civil aktivitás a rendszerváltást követő években kezdett kialakulni Ukrajnában is. A szovjet korszak nem támogatta az állampolgárok önszerveződő tevékenységét, ideológiai érdekeket szolgáló közösségi nevelés valósult meg a társadalomban. A civil aktivitás terén létrejött változásokra az egyéni és a társadalmi felelősségvállalás erősödése, valamint a globális és lokális kihívások hatottak (Báthori-Tárczy – Katsora 2013).

A független Ukrajnában az első önkéntesek az Egyesült Államok Békehadtestének képviselői voltak 1992-ben. Az országban folytatott önkéntes tevékenységük az újonnan létrejött állam gazdaságfejlesztését és az angol nyelv oktatását célozta meg (Lypytchuk 2022). A független Ukrajna megalakulása után, az 1990-es években kezdték kiépíteni az önkéntes alapon működő szervezetek, egyesületek rendszerét (Sydorenko 2015). E rendszer kiépítését számos dokumentum alapozta meg, többek között *Az ukrajnai állami ifjúságpolitika általános elveiről szóló 2859 számú nyilatkozat* (1992. 12. 15.); *Az ukrajnai fiatalok társadalmi fejlődésének előmozdításáról* szóló 2998-XII számú törvény (1993. 02. 05.), *A gyermekekkel és fiatalokkal végzett szociális munkáról* szóló törvény (2001. 06. 21.). Ukrajnában az önkéntes tevékenységről szóló jogszabályt 2011. április 19-én fogadták el, majd több alkalommal módosították. A törvény kimondja, hogy az önkéntes tevékenység egy nonprofit társadalmi irányultságú cselekedet, amelyet önkéntesek végeznek önzetlen segítségnyújtás formájában.

Önkéntes pedig az a természetes személy, aki szabad akaratából segítségnyújtással, mások megsegítésével társadalmi célú nonprofit tevékenységet végez (Ukrajna törvénye az önkéntességről, 2011., № 42). Az ország területén Ukrajna cselekvőképes állampolgárai és tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldiek is végezhetnek önkéntes tevékenységet.

A 2004-es „narancsos forradalom”, majd pedig a 2013–2014-es Majdan téri tüntetéssorozat⁴ után megnőtt a civil aktivitás Ukrajnában, ami csak tovább erősödött az Ukrajna keleti részén 2014 márciusában kirobbanó fegyveres konfliktus miatt (Tokhtarova 2014; Pan’kova et al. 2016). A kialakuló társadalmi problémákkal új feladatkörök jelentek meg az önkéntesek számára: segíteni kellett a Krímről és Donbászból érkező menekülteket és a terrorelhárítási műveletek területén (ATO) harcoló katonákat. A katonák segítése leggyakrabban a segélyszállítmányok eljuttatásában, az elsősegélynyújtásban, az eltűntnek nyilvánított katonák felkutatásában és a foglyok szabadon bocsátásában nyilvánult meg (Paslavska 2016). Figyelembe véve az ilyen jellegű önkéntes feladatokat, kijelenthető, hogy az ukrain önkéntesség a hagyományosak mellett sajátos feladatokat is ellát. Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia 2015-ös adatai rávilágítanak, hogy a kelet-ukrain terrorelhárítási hadműveletek civil kezdeményezések és egyesületek létrehozását eredményezték (Pan’kova et al. 2016).

A 2022. február 24-én kezdődő orosz invázió még nagyobb lendületet adott az ukrain állampolgárok társadalmi aktivitásának. Ezt bizonyítják az *Ukrajna a háborús körülmények között (Проект «Україна в умовах війни»)* című kutatás eredményei, melynek célja az volt, hogy megvizsgálja az orosz invázió miként hatott az ukrán állampolgárok mindennapjaira. A 2022. március 8–9-én végzett kutatásban Ukrajna valamennyi megyéjéből (Donbász és Krím kivételével) 1200 ukrán állampolgár vett részt. Az eredmények szerint a válaszadók 39 százaléka végzett önkéntes munkát a háború kitörése óta. Április 6-án ismételten elvégezték a kutatást, ebben az esetben valamivel alacsonyabb arányban, a megkérdezettek 35 százaléka jelölte azt a lehetőséget, hogy önkéntesként segített a civil lakosságnak és a katonaságnak. A felmérés szerint legnagyobb arányban az ország nyugati részén végeztek önkéntes tevékenységet (39 százalék). Feltehetően ennek hátterében az áll, hogy az ország nyugati felén nincsenek aktív harcok, a háborús övezetekből érkező menekültek elszállásolásában és

⁴ A vita Ukrajna EU-s csatlakozásával kapcsolatban robbant ki az oroszbarát kormány és az ellenzék között és véres összecsapásba torkollott.

ellátásában az ország nyugati lakosai jelentős mértékben kiveszik a részüket. A kutatás arra is rávilágít, hogy az önkéntes tevékenységet végzők közel fele 18 és 35 éves közötti fiatal. Tokhtarova munkája (2014) kiemeli az ukrainai önkéntes mozgalom azon korábbi időszakban is jelen levő sajátosságát, hogy az önkéntesek legnagyobb csoportját középiskolai tanulók és felsőoktatásban résztvevő hallgatók alkotják.

A háborús események következtében külföldre menekülők többsége az Európa Unió valamely szomszédos országát célozta meg. Kárpátalja, Ukrajna legnyugatibb megyéje négy uniós tagállammal – Lengyelországgal, Szlovákiával, Magyarországgal és Romániával – határos. A külföldre menekülők jelentős része áthaladt és megszállt Kárpátalján. Mivel e megyében nem zajlottak aktív harcok, ott is jelentősen megnövekedett az ideiglenesen áttelepült belső-ukrajnaiak száma. Február 25-én, a háború második napján 12 ezer menekültet regisztráltak Kárpátalján⁵. Március 21-i sajtóforrások szerint a megyében közel 200 ezer menekültet tartottak számon⁶.

A háború kitörésekor távoktatást rendeltek el, mivel a kárpátaljai oktatási intézményekben és azok kollégiumaiban is menekülteket szállásoltak el. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bázisán 711 belső-ukrajnai menekültet fogadtak. A menekülthullám kihívás elé állította a kárpátaljai ellátórendszert. A külföldről érkező segítségnyújtás, a helyi összefogás és az önkéntesek munkájának köszönhetően sikerült elkerülni a humanitárius katasztrófát. A háborús helyzet és a menekültáradat Kárpátalján is felerősítette az informális és formális önkéntes munkavégzést a helyi lakosok körében, illetve az egyetemisták az online oktatás miatt is rugalmasabban tudták végezni önkéntes munkájukat. A fiatalok különböző önkéntes szervezetekhez csatlakozva (Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Magyarország Hungary Helps programja, Magyar Ökumenikus Segélyszervezet, Baptista Szeretetszolgálat, Kárpátaljai Baptista Jótékonyági Alapítvány, Magyar Református Szeretetszolgálat, Kárpátaljai Református Egyház) segítették az ideiglenesen Kárpátalján tartózkodó menekültek elszállásolását, étkeztetését, a külföldről érkező humanitárius segélyek kiosztását. Jellemző volt az is, hogy mind az egyházi, mind a kulturális és szabadidős önkéntes szervezetek profilja a háború miatt megváltozott. Az egyházi szervezetek mellett a kulturális és szabadidős

⁵ Zakarpattya priynyalo mayzhe 12 tis bizhentsiv z riznih oblestey ukrayini. zaxid.net

⁶ Pereselancjami statistika na Zakarpattya. m-studio.net.ua

önkéntes szervezetek is a menekülteket kezdték el segíteni, mivel a nagyobb rendezvényeket a háború miatt betiltották, hogy ne legyenek csoportosulások.

Az orosz–ukrán háború idején felfutó önkéntes tevékenység nem csupán az országon belül tapasztalható. A külföldre menekülő ukrán állampolgárok jelentős része jelenlegi tartózkodási helyén csatlakozott az önkéntesekhez, s külföldről segíti a háborús zónában élőket és az onnan érkező menekülteket (Kotelevets 2022). Ez a tendencia az ideiglenesen külföldön tartózkodó kárpátaljai fiatalok körében is megfigyelhető.

A Magyarországon tartózkodó magyarul, ukránul vagy oroszul és angolul beszélő (jórészt ukrán-magyar vegyesházasságból származó) egyetemi hallgatók az Innovációs és Technológiai Minisztérium kezdeményezéseihez csatlakoztak. A fiatalok egy része Erasmus vagy Makovecz ösztöndíj keretében tanult Magyarországon. A kárpátaljai hallgatók tolmácként segítették a menekülteket a Záhonyból Budapest felé tartó humanitárius vonatokon, a Nyugati és a Keleti Pályaudvarokon és a BOK Sportcsarnokban. Utóbbi helyszín a menekülteket befogadó központtá vált Budapesten.

A FELSŐOKTATÁSI HALLGATÓK ÖNKÉNTESSEGE ÉS ÖNKÉNTES CSOPORTTAGSÁGA

Kelet-Magyarországon, Románia nyugati, partiumi részén és Ukrajnán belül Kárpátalján végzett nagymintás kutatássorozat szerint 2012 és 2019 között a Magyarországon tanulók körében volt a legalacsonyabb a tanulmányaik mellett önkéntes munkát végzők aránya, és a romániai almintában a legmagasabb. Ez utóbbi háttérben az állhat, hogy Romániában szakmai gyakorlatként is elismerik a hallgatók önkéntes munkáját. Ukrajnában, ezen belül Kárpátalján 2012-ben a diákok 31 százaléka volt önkéntes tanulmányai során, 2014-re a Majdan téri tüntetések idején ez az arány 55 százalékra emelkedett, és utána kisebb csökkenés (43 százalékra) figyelhető meg (Fényes – Pusztai 2012a; Fényes 2015; Bocsi et al. 2020).

A térségben a kutatók vizsgálták a diákok önkéntes csoporttagságait is, azt feltételezve, hogy valamely egyesülethez, körhöz, klubhoz vagy alapítványhoz történő formális kötődés előrevetíti az önkéntességre való hajlamot is. A 2010-es adatokhoz képest 2019-re majdnem minden csoportban nőtt a diákok részvétele, de legnagyobb növekedés a vallási, ifjúsági érdekvédelmi és a civil- és önkéntes szervezetekben volt. A vizsgált országok közti különbségeket tekintve az eredmények azt mutatták, hogy a csoportokban való részvétel esélyét növelte, ha a diák Ukrajnában tanult, és csökkentette, ha Magyarországon (Bocsi et al.

2020). Puztai (2017) kutatásai szerint a jelenség magyarázata lehet, hogy a kisebbségi lét növeli a hallgatók civil részvételét, és az ukrainai almintában volt a legmagasabb, a magyar almintában pedig legalacsonyabb a kisebbségben élő hallgatók aránya. Emellett Ukrajna helyzete annyiban is speciális, hogy – ahogy már láttuk – a narancsos forradalom és a Majdan téri tüntetések után a civil aktivitásban felfutás volt látható.

Az önkéntességet és a hallgatók csoporttagságát befolyásoló tényezők

Wilson (2000) „társadalmi erőforrás elmélete” szerint a jobb anyagi helyzet, a magasabb iskolázottság és kulturális tőke és a nagyobb társadalmi tőke (például a szélesebb kapcsolatháló, szervezeti tagságok, politikai kötődés, vallásos szervezeti aktivitás) növelik elsősorban az önkéntesség valószínűségét. Azonban az is kimutatható, hogy a társadalmi (kapcsolati) erőforrások erősebb előrejelzői az önkéntességnek, mint a szociodemográfiai tényezők (Perpék 2012). A vallásosságon belül elsősorban a közösségi vallásos aktivitás (pl. templomba járás, vallásos kisközösségi tagság) növeli az önkéntesség esélyét és nem a hit önmagában (Ruiter – De Graaf 2006; Wilson – Musick 1997; Becker – Dhingra 2001; Tienen et al. 2011).

A Közép- és Kelet-Európában, a felsőoktatási hallgatók körében végzett fenti kutatások (Fényes – Puztai 2012b, Fényes 2015, Bocsi et al. 2020) ezt megerősítve azt mutatták, hogy az önkéntesség esélye nagyobb, ha az anya iskolázottabb, ha jobb a diák saját anyagi helyzete, és ha városban nőtt fel, azonban 2019-es adatok szerint a diákok társadalmi háttérének már nem volt hatása. A fejlett országok adataihoz hasonlóan, a vallásosságon belül elsősorban a templomba járás és a vallásos kisközösségi tagság növelte jelentősen az önkéntesség esélyét a térségben tanuló diákok körében is. A diákok kapcsolati erőforrásait tekintve a szülőkkel való lazább, az oktatókkal és a külső (egyetemen kívüli) barátokkal való szorosabb kapcsolat esetén volt nagyobb az önkéntesség esélye. A demográfiai változók szerint inkább az idősebb diákok végeztek önkéntes tevékenységet, de nemenként nem lehetett eltéréseket kimutatni. Azonban a 2019-es adatok azt mutatták, hogy a férfi hallgatók esetén általában nagyobb az esély, hogy csoportok vagy szervezetek tagjai legyenek. A képzés területét tekintve a segítő szakmát tanulók körében volt a legnagyobb az önkéntes tevékenységek esélye, a gazdasági képzésekben pedig a legalacsonyabb.

AZ ÖNKÉNTESÉG MOTIVÁCIÓI A FELSŐOKTATÁSI HALLGATÓK KÖRÉBEN

Az önkéntesség motivációi két típusba rendezhetők a felsőoktatási hallgatók körében: a segítő célú altruista motivációk (fontos a másokon való segítség, a vallás és a hit, a közösséghez tartozás, az önkéntesség egyfajta erkölcsi kötelesség) és az individualista-önérdekű motivációk (pl. munkatapasztalatszerzés, szakmai fejlődés, a szabadidő hasznos eltöltése, új barátok szerzése). A fenti közép- és kelet-európai országban végzett kutatások eredményei (Fényes, Pusztai 2012a, Fényes 2015, Fényes et al. 2021, Stefanescu – Osvat 2011) azonban azt mutatták, hogy a tisztán individualista típus nem jelent meg az egyetemisták körében, hanem az új típusú önkénteseknek is fontos volt a másokon való segítség. Az egyetemisták önkéntességének motivációi mentén a kutatások két fő klasztert, a csak segítő célú és a vegyes motivációjú csoportot különítették el. További eredmény, hogy a vallásos diákokra nem jellemzőbb a tradicionális, csak segítő célú önkéntesség, és az ő motivációjuk is inkább vegyes (Fényes – Pusztai 2012a; Fényes 2015).

A vegyes motivációkat mutatták ki az USA-ban és Kanadában végzett kutatások is (Handy et al. 2010). Fontos megjegyezni, hogy az életrajzi megjelenítés a nyugati országokban már korábban is fontos motiváció volt (Handy et al. 2010), azonban a közép- és kelet-európai térségben inkább csak napjainkban vált fontossá a felsőoktatási hallgatók körében (Fényes et al. 2021). Egy 2014-es (Fényes 2015) közép- és kelet-európai térségben végzett kutatás szerint, ahol a motivációkat 21 féle indikátorral mérték, a vegyes (segítő és egyben új típusú) motivációk mellett külön faktorba rendeződtek a saját pszichológiai fejlődési motivációk és a posztmodern önkéntességi motivációk a fiatalok körében, mely utóbbi esetén az önkéntesség célja pl. a környezetvédelem, vagy más kultúrák megismerése.

Ha az országok közti különbségeket tekintjük, 2012-ben az ukrainai és a magyarországi diákoknak az életrajzban való megjelenítés még nem volt motiváló erő az önkéntesség során (Fényes – Pusztai 2012a). Azonban 2014-re ez a motiváció, valamint a barátok és családtagok önkéntessége már egyedül csak az ukrainai diákok körében nem volt fontos befolyásoló tényező (Bocsi et al. 2017). A 2019-es eredmények szerint pedig az is jellemezte az ukrainai hallgatókat, hogy az önkéntességük csak kevésbé kapcsolódott a tanulmányaik jellegéhez, tehát az önkéntesség és a karrierépítés feltehetőleg nem kapcsolódott annyira össze, mint a vizsgált másik két országban. Ennek hátterében állhatott, hogy Ukrajnában kevés lehetett a tanulmányok jellegének megfelelő önkéntes munkalehetőség (Fényes et al. 2021).

AZ ÖNKÉNTESÉG HATÁSAI ÉS MEGTÉRÜLÉSE

Nemzetközi kutatások szerint (Astin – Sax 1998; Hesser 1995; Eyster et al. 1997; Mabry 1998) az önkéntesség a felsőoktatásban számos kompetenciát fejleszt. Többek közt segíti a tanulmányi előmenetelt és szakmai fejlődést (például az önkéntes tevékenységet is végző diákoknak jobbak a tanulmányi eredményei, fejlődik a tanulmányi önképük és intellektuális önbizalmuk, többen vállalnak extrakurrikuláris munkát, jobb a tanárokkal való kapcsolatuk). Emellett fejleszti az életben való boldoguláshoz szükséges egyéb készségeket és kompetenciákat is (vezetői képességek, kritikai gondolkodás, problémamegoldó készség, interperszonális és kommunikációs készség, konfliktusmegoldó készség, team munka készség). Növelheti más kultúrák, etnikumok ismeretét és elfogadását, elősegítheti az egyéni értékrend, célok és attitűdök változását. Végül fejleszti az állampolgári tudatosságot és felelősségvállalást is a diákok körében, és növeli politikai aktivitásukat, valamint a társadalmi igazságosság és méltányosság elfogadását.

Az önkéntesség kompetenciafejlesztő hatása mellett fontos kiemelni, hogy az önkéntes tevékenység hosszabb távon akár anyagilag, egy megfelelő állás elnyerésével is megtérülhet a fiatalok számára. Fényes, Lipcsei és Szeder (2014) interjúk eredményei azt mutatják, hogy jellemző a fiatalokra a Bourdieu (1986) elméletében kifejtett tőkekonvertálás az önkéntes munka során. Az önkéntes tevékenységért ugyan nem jár fizetség, de a fiatal munkatapasztalatot szerez, amit feltüntethet később az önéletrajzában, emellett a későbbi álláskereséshez hasznos kapcsolatokra és tudástőkére (munkaerőpiaci skilliek) tehet szert. Az így szerzett kapcsolati és kulturális tőke később a fizetett munkavállalás során anyagi előnyökre konvertálható. Fontos kiemelni azt is, hogy a hátrányos helyzetű fiatalok sokszor nem rendelkeznek elegendő mennyiségű kulturális és kapcsolati tőkével, de az önkéntes tevékenység által szert tehetnek rájuk.

Wilson (2000) rámutat arra is, hogy az önkéntesség kedvező hatással van az életminőségre, valamint a testi és lelki egészségre is. Ez a pozitív hatás elsősorban a jobb társadalmi kapcsolatban, a közösségbe való sikeresebb beilleszkedésben mutatkozik meg, továbbá az összetartozás érzését jelenti az önkéntes számára. Borgonovi (2008) Amerikai Egyesült Államokban végzett kutatásai is kimutatták az önkéntesség és a nagyobb egyéni jóllét (well-being) közötti összefüggést, elsősorban önbevalláson alapuló egészségre és boldogságra vonatkozó adatok felhasználásával. Eredményeik szerint az önkéntesség szoros összefüggést

mutatott a jobb egészséggel és a nagyobb boldogsággal, míg az önzetlen viselkedés más formái, mint például a pénzadományozás vagy véradás esetén ez a pozitív hatás nem volt kimutatható. Hasonló eredményre jutottak Brown és munkatársai (2012) is, miszerint a kutatásban szereplő önkéntesek magasabb jóllétről (well-being), nagyobb önbecsülésről és önhatékonyságról, valamint kiterjedtebb társas kapcsolatokról számoltak be mint a nem önkéntes társaik.

Karhina és munkatársai (2017) a 2014-es ukrán katonai konfliktus kapcsán vizsgálták az önkéntesség hatását a személyes jóllétre (well-being) Ukrajna nyugati részén lévő Khmelnytsky városában. Hasonlóan a 2022-es háborúhoz, 2014-ben is Ukrajna egész területéről soroztak be férfiakat, és az önkéntesség jellemzően a védő katonák megsegítése kapcsán jelent meg, egyfajta társadalmi válaszként a konfliktushelyzetre. Az önkéntesség kezdetben informális majd szervezett formában zajlott, és célja az érzelmi és társas támogatás biztosítása volt. A kutatás eredményei szerint az önkéntesség több szempontból is pozitív hatással volt az önkéntesek jóllétére. Bővítette az önkéntesek kapcsolati hálóját, olyan pozitív érzelmeket hozott az életükbe, ami képes volt kompenzálni a munkába fektetett erőfeszítéseket, továbbá úgy érezték, hogy egyfajta értelmet adott az életüknek az önkéntesség. Az önkéntesség negatív hatásait is említette a kutatás, ilyen volt például a fizikai fáradtság és az, hogy olykor sok időt töltöttek az önkéntesek a segítő tevékenységekkel, elszakadtak a hétköznapi (nem önkéntes) világtól, gyakori volt a bizonytalanság érzése és olykor a saját szükségleteik elé helyezték a rászorulóknak szükségleteit.

AZ EMPIRIKUS KUTATÁS MÓDSZERTANA

Kutatásunk során 2022 májusában, 13 félig strukturált interjút készítettünk olyan önkéntesek körében, akik az Ukrajnából érkező menekültek segítségében vettek részt. Az interjúalanyok jellemzően magyar anyanyelvűek, akik jelenleg Ukrajnában élnek (elsősorban az ukrán-magyar határ közeli magyarlakta településeken), vagy a háború kitörését követően Magyarországra költöztek. A válaszadók 18–36 év közötti, felsőfokú végzettséggel rendelkező vagy jelenleg is az MA képzésben résztvevő fiatalok. Fontos kiemelni azt is, hogy szinte minden interjúalany arról számolt be, hogy az életében fontos szerepet játszik a vallásos hit. Ez azzal is magyarázható, hogy a külföldi magyarokra, úgy a kárpátaljaiakra is jellemző a tradicionális értékrend, amelyben kiemelt szerepet játszik az egyházi kötődés (Pallay 2021). Ozorak (2003)

felhívta a figyelmet arra, hogy a vallás növeli annak a valószínűségét, hogy a gondoskodó magatartás beépüljön a mindennapi cselekedeteikbe.

Az interjúk feldolgozásához témaanalízist és típusanalízist végeztünk. A témaanalízis alapját az interjúban szereplő alábbi kiemelt témakörök alkotják:

- korábbi önkéntes tapasztalatok;
- háború alatti önkéntesség jellemzői és motivációi;
- az önkéntesség során szerzett pozitív és negatív tapasztalatok;
- az önkéntesség megtérülése.

Az interjúk elemzését kézi kódolással végeztük deduktív logika alapján. A témaanalízis során azt vizsgáljuk, hogy az egyes témakörökön belül milyen tipikus, vagy kevésbé tipikus válaszokat adtak az interjúalanyok. A típusanalízis segítségével pedig az egyes interjúkat egységként kezelve azt tárjuk fel, hogy milyen önkéntes-típusok rajzolódnak ki az alanyok körében. Megállapításainkat interjúrészletekkel támasztjuk alá.

1. táblázat Az interjúalanyok bemutatása

Interjú alanyok	Nem	Életkor	Foglalkozás	Jelenlegi tartózkodási hely
1.	nő	36 év	néprajzkutató, doktorjelölt	Beregszász
2.	férfi	18 év	főiskolai hallgató – történelem és angol szak	Mezőkaszony
3.	nő	22 év	főiskolai hallgató, óvónő szak	Gát
4.	nő	20 év	főiskolai hallgató – biológia szak	Fertősalmás
5.	nő	22 év	főiskolai hallgató – tanító szak	Budapest
6.	nő	22 év	főiskolai hallgató – matematika szak	Nagyszőlős
7.	nő	26 év	tanító, PhD hallgató	Beregszász
8.	férfi	20 év	főiskolai hallgató, mérnök szak	Budapest
9.	férfi	23 év	főiskolai hallgató – matematika szak	Budapest
10.	nő	36 év	főiskolai hallgató, angol tanár szak	Beregszász
11.	nő	28 év	egyetemi hallgató, gyógypedagógus szak	Szeged
12.	férfi	23 év	főiskolai hallgató – matematika szak	Eger
13.	férfi	19 év	főiskolai hallgató – matematika szak	Budapest

Forrás: Saját adatgyűjtés alapján szerkesztett táblázat.

HÁBORÚ ELŐTTI ÖNKÉNTES TAPASZTALATOK

Az interjúalanyok fele nem számolt be korábbi önkéntes tapasztalatról, őket kizárólag a háborús helyzet áldozatainak való segítség késztetett az önkéntességre. Elsősorban a lehetőségek hiányával indokolták azt, hogy korábban nem vettek részt önkéntes munkában. Azok, akik rendelkeznek önkéntes tapasztalattal főként az egyházak, a helyi szervezetek vagy a

felsőoktatási intézményük által szervezett tevékenységekbe kapcsolódtak be. A tevékenységek jellemzően a lakóhelyen élők megsegítésére (idősek, gyermekek), kulturális programok szervezésére vagy a lakókörnyezet fejlődését támogató kezdeményezésekre koncentráltak.

„A háború előtt a faluban és az egyházban segédkeztem. gyermektáborokban és a kollégiumban is önkénteskedem. A kollégiumban csatlakoztam az ottani HÖK-höz és segítjük, tájékoztatjuk a hallgatókat.” (4. interjúalany).

„Önkéntes munkáimat a környezetemhez lehet kötni. A faluban szinte mindenbe bekapcsolódtam, fontos volt számomra a fejlesztése. A COVID-19 járványig rendszeresen részt vettem a szüreti és az újévi bálók szervezésében. A bevételekből egy játszótér kialakításán dolgozunk.” (6. interjúalany).

Az önkéntesség során fontos a támogató környezet, hiszen, ha az egyént másokon segíteni akaró, önkéntes tevékenységet végző emberek veszik körül, ő maga is nagyobb eséllyel találkozhat olyan szervezetekkel vagy programokkal, amihez önkéntesként szívesen csatlakozna. Brown és munkatársainak (2012) kutatása igazolta, hogy az önkéntesség esetén fontos a kiterjedt kapcsolati háló, és az interjúk tapasztalatok is alátámasztották ezt. Az önkéntes családtagok és barátok nemcsak az önkéntesség fontosságára hívhatják fel a figyelmét, de motiválhatják is a bevonódásra az egyént. Egyik interjúalany hangsúlyozta, hogy ő *„beleszületett az önkéntességbe”*, hiszen már a szülei és nagyszülei is végeztek önkéntes munkát, így fiatal kora óta természetes számára az önkéntesség. Mások kiemelték, hogy a barátaik között is volt önkéntes, így találkoztak az önkéntességgel.

Megkérdeztük arról is az önkénteseket, hogy mit jelent számukra általánosságban az önkéntesség. Gyorgyorvich és munkatársainak (2018) kvantitatív kutatási eredményei szerint a válaszadóknak az önkéntességről elsősorban a segítségnyújtás jut eszükbe. Kvalitatív kutatásunkban a résztvevő fiatalok szintén a másokon való segítő tevékenységgel azonosították az önkéntességet, mely érdek nélkül vezérelt, önzetlen munkavégzés egy pozitív cél elérése érdekében, és nem jár érte fizetség.

„Szerintem elsősorban azt [jelenti az önkéntesség], hogy segítsünk másokon. Tehát a segítségnyújtás ott, ahol éppen szükség van rá. Akkor érzem azt, hogy igazán önkéntes tevékenységet végzek, ha mindenféle cél és érdek nélkül tesszük. Nem várok érte pénzt vagy jutalmat, sőt még köszönetet se várok, ha látom, hogy szükség van valamilyen tevékenységre.” (1. interjúalany).

Többen említették az „áldozatkészség” fontosságát is az önkéntesség során, miszerint a szabadidejükről való lemondással jár a másokon való segítő tevékenység. Egyik interjúalany azt hangsúlyozta, hogy az önkéntességet kizárólag „jó szívvvel” lehet csak végezni. Egy másik válaszadó az önkéntességet az „emberségesség megnyilvánulásával” azonosította.

ÖNKÉNTESÉG HÁBORÚ IDEJÉN

Mivel az interjúalanyok többségéhez közel áll a vallásosság, jellemzően a református vallás, így többen a gyülekezeten keresztül értesültek arról, hogy önkéntesként támogathatják egyházuk munkáját a menekültek megsegítésében. Akik nem ilyen módon találtak rá a lehetőségekre, azok vagy munkahelyi felhívásra jelentkeztek, vagy a felsőoktatási intézményben hirdetett önkéntes lehetőségekbe kapcsolódtak be. Olyan alany is volt, aki az interneten találkozott önkéntes felhívással. Mivel az interjúalanyok többsége felsőoktatási hallgató, az online távoktatás miatt könnyen sikerült összeegyeztetniük az önkéntességet a tanulással. Többségük az órák után, délutánonként végzett önkéntes tevékenységet. Legtöbben segélypontokon segédkeztek. Az egyik interjúalany egy átmeneti szállón, ahol teljeskörű ellátást nyújtottak a menekülteknek.

„Mivel az óvodába, a munkahelyemen is menekültek vannak elszállásolva, oda is járok segíteni. Rendben tartjuk a közösségi tereket, a zuhanyzókat, az étkezőt. Orvost hívunk, ha panaszuk van. Értük is felelünk. Naplót vezetünk, ki hová megy, regisztráljuk őket, honnan érkeztek, és végig követjük az itt tartózkodásukat. Kapuzárás is van, ellenőrizzük, hogy visszajött-e mindenki. Éjjeli ügyelet is van. Akkor nincs annyi feladat, de éjjel is figyelni kell. 12 órás ügyeletet tartunk felváltva, van nappali és éjszakai műszak.” (4. interjúalany).

Egy másik interjúalany szintén egy segélyponton dolgozott, és az élelmiszer-csomagok szállítmányozásában, kiosztásában működött közre.

„Kétféle tevékenységet végzek: a megérkezett szállítmányok lepakolása és rendezése a raktárban, a második a csomagok készítése. Fontos, hogy minden csomagba ugyanolyan értékű csomagok jussanak. Ezután a felpakolásban veszek még részt.” (2. interjúalany).

Az Ukrajnából érkezők átlépve a magyar határt jellemzően a főváros felé indultak, több ezren vonattal. Mivel a magyar jegyellenőrök közül kevesen beszélnek ukránul, így nagy segítséget jelentett mind a menekültek, mind a vasutas dolgozók számára a magyarul és ukránul is beszélő önkéntesek segítsége. Több interjúalany Záhony-Budapest vasútvonalon ingázott, és tolmácsként segítette a menekültek eligazítását, informálását.

„A harmadik önkénteskedésem pedig a vonatozás. Ez annyiból áll, hogy segíték megvenni a jegyet a menekülteknek, majd a vonaton kitölteték velük egy kérdőívet. Felmérték, hogy milyen korosztály érkezik, hány nő, hány férfi, igényelnek-e orvosi ellátást stb. Utána tanácsot adok az elszállásolásban, de a vonat érkezése után átadom őket a fővárosban lévő önkénteseknek, elkísérem őket a segítőpontokba.” (8. interjúalany).

Voltak, akik adminisztratív feladatok ellátásában vettek részt. Ezek elsősorban az érkezők segítség iránti igényfelmérésére vonatkoztak, de voltak, akik a menekültek ideiglenes tartózkodási helyének biztosításában vállaltak szerepet. Néhányan szabadidős programok szervezésében vettek részt, főként gyermekprogramokat szerveztek.

A VIZSGÁLATBAN RÉSZTVEVŐK ÖNKÉNTES MOTIVÁCIÓI

Kutatásunk egyik legfontosabb kérdése az volt, hogy mi motiválta az alanyokat az önkéntes tevékenységre. A szakirodalomból (Fényes – Pusztai 2012a; Fényes 2015; Fényes et al. 2021; Stefanescu – Osvat 2011) ismert megállapítás, miszerint a fiatalokat a segítő, altruista és individualista motivációk egyaránt jellemzik, alanyaink körében is megfigyelhető volt. Az interjúalanyok szerint az önkéntesség fő motivációja a háborús menekülteken való segítségnyújtás, ezt szinte minden interjúalany elsőként említette. Érzékelték azt, hogy szükség van az összefogásra és az együttes segítségre, ahogy az egyik interjúalany fogalmazott, a „szükség” motiválta. Az *individualista motivációk* között a többség a szabadidő hasznos eltöltését említette, illetve – ahogy majd látjuk – az önkéntesség megtérülésénél a kapcsolatépítés, mint hozam is megjelenik. Emellett a rendszeres önkéntesek a korábbi önkéntességük során az új ismeretek szerzését és az élményszerzést is motivációként említették.

A jelenlegi önkéntes tevékenység során a rászorulókon való segítség motivációján túl több interjúalany azt is említette, hogy azért önkénteskedett, mert az számára *lelki feltöltődést, jó érzést és örömet okozott*. Ahogyan a kutatások (lásd: Wilson 2000; Brown et al 2012; Borgonovi 2008) is felhívták rá a figyelmet, az önkéntességnek pozitív hatása van a lelki jólétre (well-being), az életminőségre és a boldogságérzetre is.

„Egyszer volt, hogy én adtam át a menekült csomagot a családoknak. Nekem is örömet okozott, hogy mennyire örültek neki, és milyen váratlanul érte őket.” (2. interjúalany).

„Szeretem látni, hogy amit teszek, annak másokra nézve pozitív hatása van. Ez jó érzéssel tölt el. Motivál a tudat, hogy segítek másokon, és ezzel megkönnyíthetem az életüket vagy a helyzetüket.” (4. interjúalany).

Egyik interjúalany pedig épp a rossz érzés elkerülése miatt kezdett el önkénteskedni, mivel úgy érezte ebben a helyzetben Kárpátalján lenne a helye, viszont ő Magyarországon tartózkodik. E lelki teher enyhítése miatt döntött úgy, hogy keres olyan lehetőségeket, ahol önkéntesként könnyítheti az otthon maradtak életét.

„Nagyon rosszul éreztem magam a tehetetlenség miatt, és amiatt, hogy nem vagyok most Beregszászban. Ott többet tudtam volna segíteni. Nagy erőfeszítések voltak a Máltainál, ahol emberhiánnyal küzdöttek. Nagyon bántott, hogy nem tudtam otthon lenni. Ezért itt segítettem, amiben tudtam.” (11. interjúalany).

A MEGKÉRDEZETTEK ÖNKÉNTESÉG SORÁN SZERZETT TAPASZTALATAI

Kutatásunkban az önkéntesség során szerzett pozitív és negatív tapasztalatokra egyaránt rákérdeztünk. Elsőként arra, hogy milyen pozitív tapasztalatokkal gazdagodtak az önkéntesek. Legtöbbször a pozitív érzés, élmény megélését említették, a lelki feltöltődést és a szeretetet, amit a menekültektől kaptak.

„Nagyon sok hálát és szeretetet kaptunk.” (1. interjúalany).

„Nagyon jó volt a gyerekekkel foglalkozni. Gyakran engem is ők vidítottak fel, hiszen a mi helyzetünk is bizonytalanná vált. Az idősek is pozitív élményt adtak, ők mindig átöleltek.” (5. interjúalany).

Néhányan a közösségi és a közösen megélt pozitív élményeket, a közös munka örömét, az összetartozás és összefogás érzését emelték ki. Ugyanakkor pozitívként megemlézték még a kapcsolatépítés lehetőségét és az új emberek megismerését is.

„Mindenképp pozitívak az emberek, akikkel találkoztam. Volt egy megszokott kollektíva, aminek a része voltam. Most megismertem teljesen új embereket, ez pozitív élmény volt. A menekültek pedig nagyon hálásak, ezt jó volt látni.” (3. interjúalany).

„Nagyon jó látni, hogy egy összetartó lelkes csapat főz. Szívesen segítenek. Új embereket ismertem meg, és új élettörténeteket hallottam.” (4. interjúalany).

„Pozitív számomra, hogy a jó cél érdekében sok ember össze tud fogni. Szülők, gyerekek egyaránt összefogtak. Számomra ez jó élmény volt.” (6. interjúalany).

Másokat az önkéntesség tovább erősített abban, hogy mennyire fontos és hasznos dolog a közösségért cselekedni. Ez motivációt jelent számára a jövőbeni önkéntességre nézve is.

„Mivel ez volt a legelső komolyabb önkénteskedésem, rájöttem, hogy szeretnék a jövőben is aktív önkéntes lenni. Megerősödött bennem, hogy milyen jó az önzetlen segítségnyújtás.” (13. interjúalany).

Negatív tapasztalatokról az önkéntesek többsége nem számolt be. Néhányan negatívumként említették, hogy a menekültek olykor idegesek voltak vagy elégedetlenek a segítségnyújtással, de amikor érezték az önkéntesek támogató hozzáállását, már pozitívan viszonyultak hozzájuk. Voltak olyan önkéntesek is, akik negatívumként a szomorú élettörténeteket említették, melyeket lelkiileg megterhelőnek érezték. Hasonló negatív tapasztalatokról számolt be Karhina és munkatársai (2017) kutatásukban a 2014-es ukrán katonai konfliktus kapcsán. Az egyik interjúalanyunk a következőképp számolt be erről:

„Negatívum volt a sok szomorú történet. Egy idős, hetven év fölötti néni részletesen elmesélte, hogyan jöttek le busszal Kijevből. Éjszaka jöttek, minden villanyt lekapcsoltak. Ha hallották a robbanásokat, a busz megállt és mindenki lehajolt a földre. Lelkiileg nagyon megterhelő volt belegondolni, hogy mit élhettek át az érkező emberek. Az is megrázó volt, hogy nem mindenkinek volt hová mennie. Menekültek, átjöttek a határon és ott tértek magukhoz. Nézték, hogy most innen hová tovább.” (7. interjúalany).

AZ ÖNKÉNTESÉG MEGTÉRÜLÉSE A VIZSGÁLATBAN RÉSZTVEVŐK SZERINT

Kutatásunkban kíváncsiak voltunk arra is, hogy látják az önkéntesek, hogy hogyan és milyen formában térül meg számukra az önkéntes munkavégzés. A megtérülés egyik formája lehet a szakirodalom (Wilson 2000; Brown et al 2012; Borgonovi 2008) szerint, hogy az önkéntesség által nő a lelki jóllét, mentális egészség és boldogságérzet. Az interjúk során többen a lelki feltöltődést említették, mint az önkéntesség pozitívuma, így a megtérülés kapcsán is említésre került a lelki jóllét mint az önkéntesség hozama.

„Az, hogy az ember meg van elégedve azzal, amit csinál és büszke magára.” (2. interjúalany).

„Érzelmekben megtérül az önkénteskedés. Jól eső érzés, hogy a falu összefogott.” (4. interjúalany).

Azon túl, hogy az önkéntesség örömet jelent az önkéntes számára, többen említették a baráti és szakmai kapcsolatok kiépítését, tapasztalatszerzést és szakmai fejlődést is.

„Öröm és kapcsolatépítés terén. Új szakmai kapcsolatokat is alakítottam ki.” (11. interjúalany).

„Sokat tanultam az emberektől. Anyagi megtérülést el kell felejteni, de mégis megéri, mert sokat tanultam, és rengeteg kapcsolatot alakítottam ki. Szinte a világ minden táján lett barátom az évek során, és a nyelvtudásom is rengeteget fejlődött. Mikor kitört a háború, rengetegen hívtak külföldről. Hollandiában és Amerikában rengeteg értékes barátom van, ezért nem bántam meg.” (10. interjúalany).

Végül megkértük az interjúalanyokat, hogy fogalmazzák meg, hogy tanultak-e valamit az önkéntességből és ha igen, mit? A felsoroltak között a leggyakrabban említett a *türelem*, az *önzetlenség*, az *empátia* és a *hála* volt. Többek annak felismerését említették, hogy milyen fontos szerepe van a *közösségi összefogásnak*. Volt olyan önkéntes, aki a *tiszteletet* és az *együttérzést* említette, felhívva arra a figyelmet, hogy sohasem lehet tudni, hogy mikor ki kerül nehéz helyzetbe, és kinek lesz szüksége segítségre.

ÖNKÉNTES-TÍPUSOK A VIZSGÁLATBAN RÉSZTVEVŐK KÖRÉBEN

A következőkben típusanalízis segítségével különítjük el az önkéntesek csoportjait. A vizsgált 13 interjú alapján három önkéntesség típus rajzolódik ki, melyeket a következőkben mutatunk be.

Altruista motivációjú rendszeres önkéntesek

Az interjúalanyok első csoportját az altruista motivációjú, hosszú ideje önkéntes munkát végző, gyakran erős vallásos háttérrel rendelkező egyének alkotják, akiknek legfőbb célja a másokon való segítség. Ezek az önkéntesek rendszeresen vesznek részt segítő tevékenységekben, elsősorban az időseken és rászorulókon segítenek, jellemzően fizikai munkát végeznek (ételosztás, csomagszállítás). Ők azok, akik nem várnak semmiféle hasznot az önkéntességtől, ahogyan az egyik interjúalany fogalmazott „*nem térült meg, de nem is várom.*” Elsősorban olyan önkéntes tevékenységet végeznek, melyhez nincs szükség szaktudásra, mindössze alapvető emberi értékekre, mint a türelem, segítőkészség, együttérzés, elszántság és önzetlenség. Az önkéntességet az önkifejezés egyik módjának tekinti az egyik interjúalany: „*Ezáltal érzem, hogy jó ember vagyok, mert segítek, ott vagyok.*” (8. interjúalany). Ebbe a típusba tartozó önkéntesek további jellemzője, hogy a családjukban és a közvetlen környezetükben is erősen jelen van az önkéntesség. „*Az önkénteskedésbe beleszülettem, belenőttem a családom révén.*” (10. interjúalany). A munka megtérülésének a hálát és a köszönetet tartják. Terveik között szerepel, hogy a jövőben is végeznek önkéntes munkát, az önkéntességet életük és életvitelük részének tartják.

A vegyes motivációjú rendszeres önkéntesek

A közép- és kelet-európai térségben végzett kutatások szerint az egyetemisták jelentős részére a vegyes motivációk jellemzőek (Fényes – Pusztai 2012a; Fényes 2015; Fényes et al. 2021;

Stefanescu – Osvat 2011). Az önkéntesek második csoportjába azok az önkéntesek tartoznak, akik szintén hosszú ideje végeznek önkéntes munkát, legtöbbször különböző szervezeteknél. A környezetük, a barátaik és a családtagjaik közül is többen önkénteskednek, de ez nem olyan gyakori, mint az előző csoportnál. Bár fontosnak tartják a másokon való segítséget, individualista motivációk is vezérik őket az önkéntesség során, ahogy az egyik interjúalany fogalmaz a motivációkról: *„Sok tapasztalat, új élmények, ismeretségek.... Ha önkéntesek vagyunk egy rendezvényen, azon ingyenesen részt vehetünk és a munka mellett mi is élvezhetjük”* (4. interjúalany). Többféle önkéntes tevékenységben vesznek részt, ahol a segítségnyújtás mellett megjelennek a szabadidős önkéntes tevékenységek (például rendezvényszervezés, hagyományőrzés, településfejlesztés) vagy olyan tevékenységek, amelyekhez szakmai tudásra is szükség van (például tolmácsolás). Az önkéntesség pozitívumának a közösségi élményt tartják, és azt, hogy örömet okoz számukra a tevékenység. Az önkéntesség megtérülésében a saját lelki feltöltődésüket látják. Terveik között szerepel, hogy később is folytatják az önkéntes munkát.

A vegyes motivációjú alkalmi önkéntesek

Az önkéntesek harmadik csoportjába tartozók egyelőre nem rendelkeznek sok tapasztalattal, mivel csak a háború idején kezdtek el önkéntes tevékenységet végezni. Az ő számukra fontos a másokon való segítség, mindemellett a szabadidejük hasznos eltöltéseként is tekintenek az önkéntességre. Néhányan a várt megtérülés reményében végeztek önkéntes tevékenységet, úgy vélik, ha nekik szükségük lesz segítségre, ők is számíthatnak majd rá. Ahogy az egyik interjúalany fogalmazott: *„Ezen kívül hiszem azt, hogy odafenn számon tartják a jó cselekedeteket, és rajtunk is segíteni fognak, ha ne adj Isten, mi is hasonló nehéz helyzetbe kerülünk. Ha mi tudunk segíteni, mások is fognak segíteni. Ha mi feltartjuk a kezünket és elmenekülünk, akkor rajtunk se fognak segíteni.”* (3. interjúalany). Volt, akit a szakmai és baráti kapcsolatok kialakítása motivált: *„Rengeteg új ismeretre tettem szert és rengeteg új embert ismertem meg. Nagyon sokkal tartom a kapcsolatot. Úgy vélem, ez a kapcsolat mindkét fél részére előny lesz a későbbiekben.”* (7. interjúalany). Fizikai munkákba (segélyszállítmányok pakolása, csomagolás) és szellemi munkába egyaránt bekapcsolódnak. *„Ebben a helyzetben jól jön, ha valakinek van pszichológiai képesítése, mert egy pszichológus segíthet a traumák feldolgozásában. Lényegében mindenki segíthet, most jól jön egy tanár, egy szakácsnő vagy egy nyelveket beszélő ember. Ebben a helyzetben fontos a nyelvismeret. Csak akkor tudunk a*

menekültekkel beszélgetni, ha tudunk ukránul vagy angolul. De mindenki megtalálhatja a saját területét, ahol segíteni tud.” (3. interjúalany). A közvetlen környezetükben kevésbé jellemző az önkéntesség, volt, akinek a környezetében senki nem végzett ilyen tevékenységet. A barátoktól, de legtöbbször az internetről tájékozódnak az önkéntes lehetőségekről. Az önkéntesség megtérülését az emberek hálájában látják, illetve a megelégedettség érzésében, a kikapcsolódásban. Az önkéntességet addig tervezik, míg szükség van rá, és terveik között nem szerepel az élethosszig tartó önkéntesség.

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az Ukrajnában 2022 februárjában kialakult háborús helyzet következtében a diákok körében is felerősödött az önkéntes munkavállalási szándék. A fiatalok nemcsak a hazájukban végzik az önkéntes tevékenységet, hanem külföldön is, például Magyarországon, ahol szintén a menekülteket segítik. Tanulmányunkban Kárpátalján, az ukrán–magyar határon és Magyarországon folyó ukrainai menekülteket segítő önkéntes tevékenységeket mutatunk be. Kutatásunkban egyetemista vagy már végzett egyetemista fiatalokkal készítettünk félig strukturált interjúkat. Az interjúk 2022 májusában készültek, amikor a kollégiumokban elszállásolt menekültek miatt online oktatás volt, így egyetemista alanyaink rugalmasabban tudták végzeni önkéntes feladataikat. Ukrajnában a „narancsos forradalom” és a Majdan téri tüntetések felerősítették az ukrán társadalom civil aktivitását, illetve mivel az alanyaink többsége a kárpátaljai magyar kisebbség tagja, a kisebbségi lét is növelhette társadalmi szerepvállalásukat.

Első elemzési dimenziónk az volt, hogy a háború előtt milyen önkéntes tapasztalatokkal rendelkeztek az alanyaink. Akik korábban is voltak önkéntesek, főleg egyházi keretek közt, vagy az egyetemük szervezésében, illetve helyi lakókörnyezetükben végezték önkéntes tevékenységüket, de voltak, akik rendezvényszervezésben és egyéb szabadidős önkéntes tevékenységekben vettek részt. Az interjúk következő blokkja a háború kitörése utáni önkéntes tevékenységekről szólt. Az alanyok főleg egyházi szervezésben, munkahelyi felhívásban vagy internetes felületen értesültek az önkéntes lehetőségekről. A menekülteket segélypontokon pl. ruha és ételosztással, a Záhony-Budapest közötti vonatokon tolmácsként, illetve más adminisztratív feladatokkal segítették.

Akárcsak a korábbi kutatásokban (Fényes - Pusztai 2012a; Fényes 2015; Fényes et al. 2021; Stefanescu - Osvat 2011) a fiatalok legfőbb motivációja a segítségnyújtás volt, de megjelent új típusú motivációként a szabadidő hasznos eltöltése, valamint a rosszérzés elkerülése is azok körében, akik Magyarországra jöttek a háború miatt. A szakirodalomban (Wilson 2000; Brown et al. 2012; Borgonovi 2008) is szereplő lelki jóllét növekedését és boldogságérzetet, valamint a kapcsolatok épülését az önkéntesség megtérülésénél említették, tehát az önkéntes munkavégzés elkezdésekor ez nem volt elsődleges szempont. Ahogy az várható volt, a szakmai ismeretszerzés és egyéb szakmai motivációk a háború idején nem domináltak, erről a korábbi önkéntességük során meséltek alanyaink, bár az önkéntesség megtérülésénél a nyelvtudásuk fejlődéséről többen beszámoltak. Az önkéntesség megtérülését olyan formában is kifejezték, hogy öröm másokon segíteni, illetve, hogy barátságok és szakmai kapcsolatok is születtek az önkéntesség során.

Pozitív tapasztalatként a lelki feltöltődést, a menekültektől kapott szeretetet, a közös munka örömét, a kapcsolatok épülését és az összetartozás érzését említették. Negatív élmény volt a lelkileg megterhelő szomorú, háború okozta élettörténetek, hasonlóan Karhina és munkatársai (2017) kutatásához.

Az interjúk típusanalízise során három csoportot tudtunk körülhatárolni. A rendszeres altruista motivációjú önkénteseket nem vezérelték önérdékű motivációk, korábban is és most is elsősorban segítő tevékenységekben vesznek részt, sokan egyházi keretekben. A rendszeres vegyes motivációkkal rendelkező önkéntesek viszont korábban elsősorban nem egyházi szervezeteknél voltak önkéntesek, és jellemző volt rájuk a szabadidős önkéntesség és a helyi közösség segítése. Céljuk a segítő szándék mellett a tapasztalat- és élményszerzés, a szakmai ismeretek és ismeretségek szerzése. Végül az alkalmi, csak a háború alatti vegyes motivációjú önkénteseket a segítő cél mellett a szabadidő hasznos eltöltése vezérelte és a megtérülésnél sokan említették lelki feltöltődést, és hogy épültek a kapcsolataik.

Kutatásunk legfőbb konklúziója, hogy a háború miatt kialakuló társadalmi feszültség ellenére a magyar kisebbségi fiatalok példát mutattak a szolidaritásban, hiszen önkéntességük során az ország belsejéből érkező ukrán nemzetiségűeket teljes szívvel segítették Kárpátalján, az ukrán–magyar határon és Magyarország területén is, használva ukrán és magyar nyelvtudásukat. Egy további pozitív következmény lehet, hogy aki csak a háború miatt kezdett el önkéntes tevékenységet végezni, talán fog a jövőben is, és így tovább terjed az önkéntesség eszméje a kárpátaljai fiatalok körében.

Kutatásunk korlátja, hogy módszerünk kvalitatív, kismintás, félig strukturált interjúkra épül, így széleskörű általánosításra nem alkalmas, de a kérdőíves kutatásokkal szemben mélyebb információkhoz jutottunk általa. További terveink közt szerepel típusanalízisünk harmadik csoportja, a csak a háború alatti önkéntesek elkötelezettségének és jövőbeli önkéntességének vizsgálata, a fiatal önkéntesek szervezeti beágyazottságának célzottabb vizsgálata, illetve további nagymintás kvantitatív vizsgálatok végzése a kárpátaljai fiatal önkéntesek körében.

IRODALOM

- Astin, Alexander W. – Sax, Linda J. (1998): How undergraduates are affected by service participation. *Journal of College Student Development*, 3(39) pp. 251-263.
- Báthori-Tárczy Zita – Katsora Olexander (2013): Önkéntesség, társadalmi felelősség Ukrajnában. A TOUCH project tapasztalata. *Acta Medicinae et Sociologica*, 4(8–9) pp. 65-70. DOI: 10.19055/ams.2013.4/8-9/6
- Becker, Penny E. – Dhingra Pawan H. (2001): Religious Involvement and Volunteering: Implications for Civil Society. *Sociology of Religion*, 62(3) pp. 315-335. doi.org/10.2307/3712353
- Bocsi Veronika – Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2017): Motives of volunteering and values of work among higher education students *Citizenship Social and Economics Education*, 16(2) pp. 117-131. <https://doi.org/10.1177/2047173417717061>
- Bocsi Veronika – Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2020): Civic engagement of higher education students in a Central and Eastern European region. *The New Educational Review*, 62(4) pp. 80-90. DOI: 10.15804/tner.2020.62.4.07
- Bourdieu, Pierre (1986): The forms of capital. In: Richardson, J. G. (eds.): *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York (NY): Greenwood Press, pp. 241-258. DOI: 10.2307/1175546
- Eyler, Janet – Giles Jr. Dwight E. – Braxton, John (1997): The impact of service-learning on college students. *Michigan Journal of Community Service Learning*. 4. pp. 5-15.
- Fedinec Csilla (2022): Európa rémálma. Az orosz-ukrán háború történeti gyökerei. *Élet és Tudomány*, 77(11) pp. 326-329.
- Fényes Hajnalka – Lipcsei László – Szeder Dóra Valéria (2012): Önkéntesség a Debreceni Egyetem hallgatói táborában. In: Dusa Á. – Kovács K. – Márkus Zs. – Nyüsti Sz. – Sörös A. (szerk.): *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok II*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, pp. 99-120.
- Fényes Hajnalka – Pusztai Gabriella (2012a): Religiosity and Volunteering among Higher Education Students in the Partium Region. In: Györgyi Z. – Nagy Z. (eds.): *Students in a Cross-Border Region. Higher Education for Regional Social Cohesion*. Nagyvárad (Oradea, Románia): University of Oradea Press, pp. 147-167.
- Fényes Hajnalka – Pusztai Gabriella (2012b): Volunteering among higher education students, focusing on the micro-level factors, *Journal of Social Research and Policy*, 3(1) pp. 73-96.
- Fényes Hajnalka (2015): Effect of religiosity on volunteering and on the types of volunteering among higher education students in a cross-border Central-Eastern European region. *Acta Universitatis Sapientiae. Social Analyses*, 5(2) pp. 181-203.

- Fényes Hajnalka – Markos Valéria – Mohácsi Márta (2021): Volunteering among higher education students as part of individual career management. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 12(2) pp. 3-22. DOI: 10.14267/CJSSP.2021.2.1
- Gyorgyovich Mikló – Menich Dóra – Simon Nikolett – Kollár Dávid – Szodorai Dóra (2020): *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Handy, Femida – Cnaan, Ram A. – Hustinx, Lesley – Kang, Chulhee – Brudney, Jeffrey L. – Haski-Leventhal, Debbie – Holmes, Kristen – Meijs, Lucas C. – Pessi, Anne B. – Ranade, Bhagyashree – Yamauchi, Naoto – Zrinscak, Sinisa (2010): A cross-cultural examination of student volunteering: Is it all about résumé building? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39(3) pp. 498-523. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764009344353>
- Hesser, Garry (1995): Faculty assessment of student learning: Outcomes attributed to service-learning and evidence of changes in faculty attitudes about experiential education. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 2., pp. 33-42.
- Kemény János (2022): Orosz–ukrán háború: kezdeti megfigyelések. *Honvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, 150(5) pp. 14–33. DOI: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.2>
- Kotelevets, Anastasiya (2022): Котелевець, Анастасія Михайлівна. (2022): Соціальна активність молоді під час російсько-української війни. [Fiatalok társadalmi aktivitása az orosz–ukrán háború idején]. *Social Work and Education*, 9(1) pp. 51-61. DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.4
- Lyrytchuk, Olha (2022): Липитчук, Ольга Василівна (2022): Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні. [Az önkéntes mozgalom fejlődésének irányvonalai Ukrajnában]. *Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development Geneva*, 118. pp. 180-188.
- Mabry, J. Beth (1998): Pedagogical variations in service-learning and student outcomes: How time, contact and reflection matter. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 5(1) pp. 32–47.
- Pallay Katalin (2021): *Karrierépítés és mobilitási döntés. A Balassi Intézet egykori kárpátaljai hallgatóinak tanulmányi pályafutása, munkaerőpiaci elhelyezkedése és társadalmi beágyazódása a végleges letelepedés tükrében. PhD disszertáció, Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem.*
- Pan'kova, Oksana et al., (2016): Панькова Оксана Володимирівна – Касперович, Олександр Юрійович – Іщенко, Олександр Вікторович (2016): Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. [Az önkéntes tevékenységek fejlődése Ukrajnában, mint a társadalmi erőforrások aktivitásának megnyilvánulásai: sajátosságok, problémák és kilátások]. *Український соціум.[Ukrán Társadalom]*. No 2(57), pp. 25-40.
- Paslavska, Ol'ha (2016): Паславська, Ольга Ярославівна (2016): Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження). [Az önkéntes mozgalom kialakulása és fejlődése Ukrajnában (történeti és jogi háttér)]. *Актуальні проблеми правознавства*. 4(8) pp. 22–28.
- Perpék Éva (2012): Formal and informal volunteering in Hungary, similarities and differences. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 3(1) pp. 59-80. DOI: 10.14267/issn.2062-087X
- Pusztai Gabriella (2017): Hallgatók civil közösségi részvétele öt ország tizenhárom felsőoktatási intézményében. *Kultúra és Közösség*, 8(3) pp. 95-108.
- Ruiter, Stijn – De Graaf, Nan Dirk (2006) : National context. Religiosity, and volunteering: Results from 53 countries, *American Sociological Review*, 71(2) pp. 191-210. DOI: doi.org/10.1177/00031224060710020

Sydorenko, Svetlana (2015): Сидоренко, Сидоренко Світлана (2015): Волонтерство як суб'єкт глобально-мережевого громадянського суспільства в контексті сучасних соціополітичних трансформацій. [Az önkéntesség mint a globális társadalom eszköze a modern társadalmi-politikai átalakulások kontextusában]. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, [A Zaporizzsja Állami Mérnöki Akadémia Bölcsészstudományi Folyóirata] № 60, pp. 167–174.

Stefanescu, F. – Osvat, C. (2011): Volunteer Landmarks among College Students. *The Yearbook of the „Gh. Zane” Institute of Economic Researches*, 20(2) pp. 139-149.

Tienen, Marike van – Scheepers, Peer – Reitsma, Jan – Schilderman, Hans (2011): The Role of Religiosity for Formal and Informal Volunteering in the Netherlands. *Voluntas*, 22., pp. 365-389.

Tokhtarova, Il'mira (2014): Тохтарова, Ільміра Меметівна (2014): Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин. [Önkéntes mozgalom Ukrajnában: út a civil társadalom, a társadalmi kapcsolatok fejlődéséhez]. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*, [Az államigazgatás és a helyi önkormányzat elmélete és gyakorlata], 2(5).

WILSON, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology* 26., pp. 215–240. DOI: 10.1146/annurev.soc.26.1.215

Wilson John – Musick, Marc (1997): Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work, *American Sociological Review*, 62(5) pp. 694-713. DOI: 10.2307/2657355